KARADENİZ'DE KAZAKLAR VE RUSYA: İSTANBUL BOĞAZI TEHLİKE'DE

Prof. Dr. Halil İnalcık*

I. Kuzey Karadeniz Stepleri, Kazak Sorunu, Lehistan-Rusya-Osmanlı Rekabeti

Moldavya'dan Hazar Denizi'ne kadar uzayan geniş step bölgesi, yüzyıllar boyunca âsî kuvvetlerin, kaçak köylü ve askerlerin bir sığınma bölgesi olmuştur. Bu steplerde Altınordu Devleti'ne, sonraları Kırım ve Astrahan Hanlıkları'na tâbi Tatar kabileleri, özellikle Nogaylar, göçebe hayatı sürerlerdi. Hanların otoritesini tanımayıp bu bölgeye kaçıp sığınan kimselere *Kazak* (Kaçak) denirdi. Çoğu İslâm dininden olmakla beraber Türk-Moğol kültürüne bağlı idiler. Stepin batı kesiminde ise, Lehistan ve Rusya'dan gelen çeşitli kökenden insanlar yaşardı, bir deniz gibi uzayıp giden step, disiplinli bir devlet hayatına isyan eden "kaçak" kimselerin yurdu olmuştu. Onlar, kendilerinden önce bu steplere gelmiş olan Türk-Tatar ve Çerkes Kazaklarının kalıntıları ile karışmışlar, onların âdet ve göreneklerini kabul etmişlerdi.

XVII. yüzyılda Doğu'dan gelen Moğol Kalmuklar karşısında bu Nogaylar, Karadeniz Batı steplerine kaçacaklar, Kırım Hanlarının ve Osmanlıların himayesini arayacaklardır. O zaman, Çar Hükûmeti, Kırım Hanları ve Osmanlılara karşı Kalmukları kullanacaktır. Özetle, Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasındaki bu geniş step bölgesindeki mücadelede Rus diplomasisi, evvelâ Nogayları, sonra Kalmukları ve nihayet Kazakları kullanarak üstünlük sağlamaya çalışacaktır. Hıristiyan Kazaklar üç büyük grup halinde örgütlenmişlerdi. Orta Özü (Dnieper)'de Zaporog Kazakları, Don Irmağı boyunca Don kazakları ve Terek Irmağı üzerinde Terek Kazakları. Dnieper Kazakları Lehistan'a, ötekiler Rusya'ya bağlı idiler. Asıl büyük güçlü Kazak grubu, bir *Hetman* (Türkçe *Ataman*'dan) kumandasındaki Zaporog Kazakları idi. Ateşli silâhlar kullanmaları, Kazaklara genel olarak Tatarlar karşısında büyük üstünlük sağlıyordu. Denebilir ki, stepe ateşli silâhların gelişi, Türk-Moğol aslından atlı göçebelerin bin yıllık egemenlik dönemine son veren en köklü bir devrim getirmiştir. Şimdi atlı göçebeler değil, ateşli silâhlarla donanmış Kazaklar saldırı halindedir. Fakat bu Kazaklar, malzeme, silah ve özellikle barut sağlamak için Lehistan ve Çarlık hükûmetlerine bağımlı idiler. Bu hükûmetler, Kazakları kontrol altında tutmak için özellikle bundan yararlanırlardı.

* Bilkent Üniversitesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

II. Karadeniz'de Kazak Saldırıları

16. y.y. ortalarından itibaren, Özü ırmağından Karadeniz'e inen Zaparog Kazakları'nın, İstanbul Boğazı'na kadar tüm Karadeniz kıyılarına yaptıkları yağma ve tahrip akınları, Osmanlı İmparatorluğu için siyasî, demografik, ekonomik ağır sonuçlar doğurmuştur[1].

Halkın bu akınlar yüzünden kıyıları terk edip iç-bölgelere kaçmış olduğunu Evliya Çelebi dramatik ifadelerle anlatır. Kırım'da oturan bir Dominiken rahibi E.P. d'Ascoli, bu akınların saçtığı dehşeti şu satırlarla anlatır: "her sene (Kazaklar) öyle acımasız tahribat yapıyorlar ki, Karadeniz'in tüm sahilleri nüfusdan tamamiyle boşalmış olup ancak eyi berkitilmiş kalelerin civarı koruma altındadır. Kazaklar, yağma edip yakıp yıkıyor, halkı esir veya katlediyor, çoğu kez surlarla berkitilmiş şehirleri kuşatma altına alıyor, ele geçirince tahrib edip yakıyorlar". Fâtih'den beri Osmanlı'nın Karadeniz ve İstanbul Boğazı'nda yerleşmiş egemenliğini Kazak akınları ciddî biçimde tehlikeye soktu. Yıkıcı Kazak akınlarından önce Karadeniz ve Boğaz, korsanlık hareketlerine sahne olmuş gözükmüyor[2].

Lehistan Zaporog kazaklarının Özü nehri üzerinden Karadeniz kıyılarına, Don Nehri üzerinden Rus kazakların Azak ve Kırım'a saldırıları, XVI. yüzyıl ortalarında başlar.

Steplerden akın yapan Kazaklara karşı Osmanlı devleti Kırım Hanlığıyla iş birliği halinde seferler düzenlemekten geri kalmadı. 1621 Hotin Seferi, daha sonra Hetman Hmelnitsky'yi destekleme[3] ve nihayet Rusya'ya karşı Çihrin seferi (1678-1681) bu tepkiye tanıktır, fakat bu seferler kesin bir sonuç vermedi. Zaporog Kazaklarının Rus Çarı'nın hizmetine girmesi Karadeniz için yakın tehlikenin işareti oldu. Orta-Avrupa ve Akdeniz sorunları Osmanlı için daha âcil sorunlar ortaya çıkarıyor ve devlet, kuzey sorununu Kırım Hanlığına bırakmak zorunda kalıyordu. Zaporog Kazaklarının ilk saldırıları, 16. y.y. ortalarında Osmanlı kaynaklarında Dimitraş olarak bilinen Dmytro Vyshnevets'ky'nin hücumlarıyla başladı, bu akınlar 16. yüzyıl sonlarından itibaren tüm Karadeniz sahillerine sürekli saldırılar halini aldı. Başlangıçta Leh kırallığına bağlı Zaporog Kazakları, Rusya idaresinde 18. yüzyıl sonlarına kadar özerk bir *hetmanlık* olarak Kırım Hanlığı ve Karadeniz'de Osmanlı topraklarına karşı devamlı tehdit oluşturdular.

Zaprog Kazakları, *şayka* denilen mavna biçimi gemilerle (Türk karamürsel mavnalarına benzetilir) 10-20 bin kişilik gruplar halinde Dnyeper'den Karadeniz'e inerlerdi. Osmanlılar, Özü (Dnieper) nehri ağzında kaleler inşasıyla Kazak filolarının Karadeniz'e çıkmasını önlemeye çalışıyorsa da, her zaman başarılı olamıyordu.

1614'de Kazakların Anadolu ve Kafkasya kıyılarına saldırıları Osmanlıları gâfil yakaladı. 1620'lerde şiddetlenen bu saldırılar sonucu, Karadeniz'in bir "Osmanlı Gölü" efsanesi tarihe karıştı. 1614'de Sinop'a,[4] 1616'da Kefe'ye, 1625'de Trabzon'a Kazak saldırıları hakkında oldukca etraflı kayıtlar vardır. 1625 baharında Zaporog ve Don Kazakları birlikte zengin Trabzon şehrini yağmaladılar. O zamanki Trabzon sicillerinde bu kazaklar, *Rus* diye adlandırılır[5]. Kazaklar bu akınlarda yağma ile yetinmeyip ahaliyi tutsak yapıp götürürlerdi.

---

1 Bu konunun uzmanı olan Chicago'dan öğrencim Prof. Victor Ostapchuk'un şu yazısına bkz. "The Human Landscape of the Ottoman Black Sea in the Face of the Cossack Naval Raids", *Oriente Moderno, The Ottomans and the Sea*, ed. K. Fleet, XX (LXXXI), 1, 2001, 23-96; aynı dergide: P. Brummet, "The Ottomans as a World Power: what we don't know about Ottoman Sea-power", 1-21; K. Fleet, "Early Turkish Naval Activities", 129-139; keza önemli bir eser: Y. Öztürk, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar*, İstanbul: 2004.

2 Ostapchuk, ibid., 30.

3 Bkz. "İslam Giray", EI2; Hmel'nytski (1648-1657) Zaprog (Zaporozh) Kazakları Hetmanı.

4 Sinop'ta Kazak tahribâtı: Osmanlı kaynağı Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, İstanbul 1286 H., bkz. Ostapchuk, ibid. 45-46.

5 Ostapchuk, ibid., 50-51.

Genelde Rus tarihcileri, Kazakları "Doğu Slavlarının kurtarıcısı" diye anarlar. Kırım Tatarlarının Rus topraklarına aralıksız akınları göz önünde tutulursa, bu karşılıklı tahripkâr akınlar, Osmanlı ile Ruslar arasında uzun mücadelenin yeni bir aşaması sayılabilir.

1615'den itibren Kazaklar, akınlarını İstanbul Boğazı'na kadar genişlettiler. 1624'de Boğaziçine Kazak akını çok ses getirdi. Sarıyer, Tarabya, İstinye, Büyükdere ve Yeniköy'de Kazaklar yağma yapıp, yakıp yıkarak büyük tahribât yaptılar. Özellikle, Kefe ve öteki Kırım limanlarından İstanbul'a buğday, un, yağ vb. erzak getiren zengin Rum navluncuların yerleşim merkezi Yeniköy'de kazak yağması kaynaklarda özel bir yankı yapmıştır[6].

Fransız Elçisi de Césy'nin yazdığına göre, Sultan Murad (1623-1640) saraydan saldırıyı kaygıyla seyretmiş; pâyitahtın hemen önünde bu cüretli akınlar, İstanbul halkını heyecan ve korku içinde bırakmıştır[7].

Kazak "eşkiyası", yağma ve tuksak almada müslüman Hristiyan ayırd etmiyordu;[8] ticaret gemilerine de saldırıyor, tayfayı esir veya katlediyorlardı. Bu durum, Karadeniz'de her türlü seyrüseferi tehlikeye sokmakta idi. Kazaklar, 1615'te Boğaziçi'nde bazı limanları yaktığı zaman sultan köşkten dumanları çaresizce seyretmiş. 1624 Beykoz akını dolayısile elçi Thomas Roe raporunda,[9] Kazakların Boğaz'da 300 *şayka* ile baskını üzerine halkın İstanbul'a kaçıp sığındığını, şehirde yıllarca korku hâkim olduğunu kaydeder. Osmanlı-Leh savaşı sırasında 700 Zaporog şaykasının İstanbul yakınlarına saldırıda bulunacağı haberi üzerine Boğaz'daki köyler halkı İstanbul'a kaçıp sığınmış, bunun üzerine Kaptan Paşa kumandasında 40 kadırga Boğaz'ın girişinde düşmana karşı nöbet tutmuş. Fransız elçisine göre, Karadeniz'de bir Kazak filosu görünse, İstanbul'u kaygı ve heyecan sarıyor, halk arasında kuzeyden gelecek korkunç istilâcılar hakkında türlü rivâyetler yayılıyordu[10]. Osmanlı Divanı İstanbul'a kadar uzayan bu cüretli akınlar karşısında acele savunma önlemleri alıyordu[11]. Akdeniz filosuna ait gemiler, Karadeniz'e gönderiliyor, ele geçirilen şaykalardaki kazaklar sultanın önünde acımasızca idam olunuyordu[12]. Kazaklara karşı 1624'te Boğaz akınlarından bir yıl sonra Karaharman'dan kazanılan deniz savaşı, bu karşılaşmaların en önemlilerindendir.

III. Karaharman Zaferi

Kapudan-i Derya Damad Receb Paşa kumandasındaki donanma Zaporog kazaklarını baskına uğratarak, 18 Şayka, 3 Karamürsel ele geçirdi, 500 kadar esir alarak pâyitahta döndü (1 Ekim 1622). Üç yıl sonra 1625 Ekim'inde Receb Paşa, donanmasıyla Karaharman (Köstence kuzeyinde)'da pusuda bekliyordu. Birden büyük bir kazak filosu (350 şayka, her şaykada elli tüfekçi) göründü, savaşa tutuştular. Başlangıçta Osmanlı donanması önemli zâyiât vermiş, fakat sonra karşı saldırıda 172 Kazak şaykası ele geçmişti. Kazaklara karşı bu başarı, İstanbul'da önemli bir zafer gibi kutlanmıştır.

1637 yazında Don ve Zaporog Kazakları Kırım'daki kargaşa sonucu savunmasız kalan Azak kalesini baskınla ele geçirerek Rus Çarı'na teslim etmek istemişlerdir. 1641'de Kapudan-i Derya Siyavuş Paşa'nın Azak kuşatması sonucsuz kalmış, yeni kuvvetler gönderilmiş; Çar o zaman kaleyi

---

6 Kazaklar "altı saatten fazla orada kalıp Boğaz kıyılarında birçok konağı yakıp tahrip ettiler" Fransız elçisi De Césy'nin 21 Temmuz 1624 tarihli raporu (Ostapchuk, ibid., 64. krş. Evliya Çelebi, I, 458-461).

7 Elçi Thomas Roe: "never was seen a greater feare and confusion" (Ostapchuk, ibid., 64).

8 Ostapchuk, ibid., 66, 72.

9 Ostapchuk, ibid., 77.

10 Roe ve de Césy'nin raporları: Ostapchuk, ibid., 77.

11 Sultana sunulan "Telhîs"ler (Ostapchuk, ibid., 80-85).

12 Kapudan-i Derya Halil Paşa'ya ait *Gazânâme*'den Ostapchuk, ibid., 86.

Osmanlı devletine karşı elde tutmanın mümkün olmadığını görerek Kazaklara boşaltma emri vermiştir. Kazaklar kaleyi yıkıp çekilmişler, Osmanlı hükûmeti hayati önemi olan Azak kalesini yeniden inşa etmiştir.

17. yüzyılda Osmanlı donanmasının İstanbul'dan hareketle Karadeniz'de devriye dolaşması bir kural haline geldi. Artık, "Sultan'ın haremi" girilmez sayılan Karadeniz ve İstanbul Boğazı, düşmanın cirit attığı bir alan olmuştur. Kazak saldırıları, kuzeyden Rus istilâlarının ön habercisi idi. Kuzeyde Osmanlı İmparatorluğu için Kazak sorunu, XVII. yüzyılda en önemli sorunlardan biri olarak sürüp gitti, kuzeyde Lehistan'a ve Rusya'ya karşı savaşların esas sebebi oldu.

Zaporog Kazakları, Lehistan'a tâbi olduğu zaman Osmanlılar Lehistan'a karşı 1621-1623 ve 1634 yıllarında savaştılar. Osmanlılar 1672'de Kmaniçe ile Podolya'yı ilhak etmişler ve Batı Ukrayna'da Kazakları himaye altına almışlardı. 1676 Zuravno Andlaşması'nda şu madde yer aldı: "Osmanlı Padişahları'na tâbi olan Kazak taifesine Leh Kralı memleketlerini eski hudutları içinde geri verecektir ve Lehistan tarafından bundan sonra hiçbir müdahele olmayacaktır". Kazak Hetmanı Bogdan Khmelnitsky, Lehistan hâkimiyetinden kurtulmak için bir ara Osmanlı himayesini (1644-1653) aramıştı. Fakat 1654'de Zaporog Kazakları'nın Çar'ı tanımalarından sonra Rusya Kuzey Karadeniz'de Osmanlı ülkelerini doğrudan doğruya tehdit altına almış oluyordu.

Osmanlılarla işbirliği yapan Kazak Hetmanı Doroszenko sonradan ihanetle Rusları çağırdı. Bunun üzerine Padişah, Hmelnitski'yi hetman atayıp Rusya'ya harp ilân etti. Osmanlı Padişah'ı adına Kırım Hanı Murad Giray, Moskova'dan "Barabas ve Kiev'den" elini çekip Osmanlı'ya bırakmasını resmen istedi. Veziriazam Kara Mustafa büyük bir ordu ile Ukrayna'ya girdi. Rus ordusuna karşı çetin bir savaş akabinde Çihrin kalesi alındı. Kırım Hanı Murad Giray'ın aracılığıyla barış antlaşması imzalandı (29 Nisan 1681). Özü Nehri sınır tayin edildi. Kiev Rusya'ya bırakıldı. Sonuçta Rusya, Ukrayna'da yerleşmiş, Karadeniz'e inmeye hazırlanıyordu. Bunu, Çar I. Petro gerçekleştirecektir.

Osmanlı İmparatorluğu için Karadeniz hayatî bir önem taşıyordu. Karadeniz'e inen Rusya, Boğaz'ı ve İstanbul'u tehdit altına almış sayılırdı. Osmanlı Devleti daha Fâtih döneminde Karadeniz'i bir Osmanlı gölü haline getirmeye çalıştı (bkz. yukarıda). İmparatorluk merkezi İstanbul büyük nüfusunu beslemek için Kuzeyden deniz yoluyla gelen buğday, yağ, bal, tuz, balık ve ete muhtaçtı. Karadan taşıma giderlerinin ziyadesiyle yüksek olması dolayısıyla bu maddeleri büyük miktarlarda ucuza getirmenin tek yolu deniz taşımacılığı idi. Sadece Kırım'dan yılda bin ton tuz İstanbul'a gelmekte idi. Don Nehri ve Tuna Nehri ağzında büyük balıkçılık ürünü binlerce fıçı içinde İstanbul'a gönderilmekte idi. Kuzey Karadeniz stepleri, hayvancılık ve buğday üretimiyle Osmanlı ekonomisinin ayrılmaz bir parçası halinde işliyordu. 1783'de Çarlık Rusyası, Kuzey Karadeniz memleketlerini istilâ edinceye kadar bu ekonomik sistem yürürlükte idi.

Rusya kendini haklı gördüğü bir mantığa bağlıdır. Çarlık Rusya'sı bir taraftan güneyde Karadeniz ve Hazar Denizi'ne, öbür taraftan Baltık Denizi'ne yönelmiştir. Bu iki deniz, Doğu Avrupa'yı dünya ticaret yollarına bağlıyordu. Rusya devlet adamları, III. Ivan'dan beri Rusya'nın dünyaya açılması için Baltık'ta ve Karadeniz'de çıkış noktalarına hâkim olması gereğini savunuyordu. Bu, bir alın-yazısı sayılıyor ve güneyde Osmanlı İmparatorluğu bir engel olarak görülüyordu. Ortodoks Rusya, Bizans'ın vârisliği iddiasıyla Osmanlı Ortodoks tebaası, Boğazlar ve İstanbul üzerinde plânlar geliştirecektir.

IV. Rusya Karadeniz'de

Osmanlı'nın Viyana önünde bozguna uğraması (12 Eylül 1683) üzerine Osmanlılar için *Büyük Ric'at* (Dönüş, Gerileme) başladı. Avusturya, Lehistan ve Venedik, Papa'nın kutsamasıyla Osmanlı'ya karşı mücadelede *Kutsal Liga* ile güçlerini birleştirdiler (5 Mart 1684) ve Osmanlı'ya karşı doğuda bir kuzey

cephesi açmak üzere Rusya ile görüşmelere başladılar (1684'de bir Avusturya elçi heyeti Moskova'ya vardı). Sobjeski, Ruslar'a "Osmanlıları Avrupa'dan kovmak günü gelmiş ise işte bugündür" diyordu. Moskova, her iki taraftan bir şey koparmak amacıyla, hem Kutsal Liga devletleriyle hem de Osmanlılarla görüşmeleri uzattı, Lehistan'dan Smolensk ve Kiev'in terk edilmesini sağladı ve 1686 baharında Kutsal Liga'ya katıldı. Rusya'nın bu kararı, son derece önemlidir. Böylece Rusya, Osmanlı'ya karşı gelecek yüzyıllarda Avrupa'nın ortağı olacak, Osmanlı devletini yıkmak, İstanbul'a el koymak için Hristiyan Avrupa ile cephe birliği yapacaktır. Bunun yanında I. Petro, Rusya'yı bu ittifakla Batılılaştırma yoluna sokacaktır.

Azak ve Kırım'ı alarak, Karadeniz'e inme Petro'nun başlıca amacı oldu. Kırım Hanına gönderilen yıllık harâcı kesti. Petro topyekün bir saldırı hazırlamakla meşgûldü. 1687'de Rus ve Leh orduları birlikte harekete geçtiler. Galitsyn kumandasında 100 bin kişilik bir Rus ordusu ve Hetman Samoylovic kumandasında 50 bin Kazak, Kırım üzerine yürüdü. Balkanda Avusturya karşısında güç durumda bulunan Osmanlı devleti aleyhinde şimdi kuzeyde yeni bir cephe açılmış bulunuyordu. Kırım üzerine yürüyen büyük Rus ordusu steplerde büyük güçlüklerle karşılaştı: Kırımlılar steplerdeki otları yakmışlar, Or-kapı önünde Rusları beklemekte idiler. Susuz aç Rus ordusu yarı yoldan Moskova'ya döndü. Lehli ordusu da Kamaniçe önünden ric'ate mecbur olmuştu.1688'de Kırım kuvvetleri karşı saldırıya geçtiler, Lehistan'a girdiler. Ruslar 1688 yılını hazırlıkla geçirdi. Galitsyn bu defa Özü nehri üzerinde bekliyerek Kırım üzerine kuvvet gönderdi, sonra asıl kuvvetleriyle Kırım yarımadasının geçit yeri Or-Kapı önüne geldi. Orada Kırımlılar, Galytsin'in toplarına karşı kahramanca savaştılar, susuzluktan, açlıktan bitab düşen Rus ordusu nihayet çekilme kararı aldı, Özü'ye doğru çekilen düşmanı Kırım atlıları kovaladı. Ruslar, başlıca sorun olan lojistik problemini çözmek, Don nehri üzerinde bir donanma inşa etmek üzere ancak altı yıl sonra tekrar saldırıya geçecektir. Bu arada Kazaklar Kırım üzerine saldırılarda bulundular. 1695'te Çar Petro'nun Batı'dan getirdiği danışmanların yardımıyle modernleştirdiği Rus ordusu, Kazaklarla birlikte Azak kalesi önüne geldi (10 Temmuz 1695). Kırım ve Osmanlı kuvvetlerinin saldırıları karşısında 96 günlük bir kuşatmadan sonra çadırlarını toplayıp çekilmek zorunda kaldılar. Ertesi yıl Petro, özellikle Don nehrinde büyük bir donanma yaparak Zaparog Kazaklarıyla Azak üzerine tekrar geldi, Azak kalesi teslim oldu. Azak'ın düşmesi haberi İstanbul'da bir felâket gibi karşılandı, şimdi İstanbul'un tehlike altına girdiği kabul ediliyordu.

Rusya, 1768-1774 savaşı sonunda imzalanan Küçük Kaynarca antlaşmasıyla (21 Temmuz 1774) Azak'tan başka Karadeniz'in stratejik çıkış noktaları Kerç, Yenikale kalelerini alarak Karadeniz'e indi; ticaret gemilerinin bu denizde serbest seyrüfeserini ve en ağırı Kırım Hanlığı'nın bağımsızlığını kabul ettirdi. Hanlık üzerinde mücadele sürüp gitti, nihayet Aynalıkavak anlaşmasıyla (21 Mart 1779) Rusya'nın Karadeniz'de serbest seyrüfeser hakkını elde etmesi üzerine Batı devletleri, Fransa ve İngiltere de Sultan'dan aynı hakları istediler; böylece Batı için Boğazlardan serbest geçiş konusu, *Boğazlar Sorunu* gündeme geldi. Kırım'da halk, antlaşmanın bağımsızlık maddesinden çok rahatsızdı ("great reluctance")[13]. Batı devletleri Osmanlı'nın Rusya'ya karşı yeni bir savaştan kaçınmasını ısrarla istemekte idiler. Hanlığın Rusya tarafından ilhakına karşı değildiler. Rusya ile ticarî ilişkilerine önem veriyorlardı. Aynalıkavak anlaşması bu koşullar altında imzalandı. 1782 yazında Rusya askeri Kırım'a girdiği zaman, Babıâlî Batılı devletlerden yardım bekledi. Batılı Devletler, Rusya'ya karşı Osmanlı'ya destek vermediler. Çariçe, o zaman bu devletlerin içinde bulundukları gâilelerden (İngiltere Amerikan kolonileriyle uğraşıyor) yararlandı. Avusturya, Bosna üzerindeki emelleri sebebiyle Rusya'yı destekliyordu. Osmanlı yalnızdı. Katherina,

---

[13] A. İ. Bağış, *Britain and the Struggle for the Integrity of the Ottoman Empire*, Ainslie'nin raporu, 139-141.

Kırım Hanlığını, Osmanlı'ya karşı yeni bir savaş tehdidiyle ülkesine kattı. Hanlık toprakları tüm Karadeniz kuzey kıyılarını kapsadığından Rusya tam anlamıyla bir Karadeniz gücü haline geldi. Osmanlılar şimdi İstanbul ve Boğazın doğrudan doğruya tehlike altına girdiğine inandılar, savaşı dahi göze aldılar. Batı'nın hareketsizliği karşısında[14] Osmanlı devleti "zayıf, ortada kalmış ve şaşkın"[15] bir halde Kırım'ın Rusya tarafından ilhakını kabullenmek zorunda kaldı (8 Ocak 1784).

1783'den sonra Rusya Karadeniz'de nüfuz alanını genişletmek, özellikle Kafkaslarda Gürcistan'a sarkmak istiyor. İngiliz diplomasisi şimdi Osmanlı ülkesinin bütünlüğü, İstanbul ve Boğazlar için Babıâlî'nin arkasında duruyor (1790-1791)[16]. Katherina şimdi Türkleri Avrupa (Rumili)'den tamamiyle çıkarmak, hatta İstanbul'a sahip olmak arzusunda. Bu tarihte İngiltere Rusya'nın İstanbul'u ele geçirip Akdeniz'de bir rakip haline gelmesinden endişede.

Öbür taraftan, Karadeniz'in tabii kaynakları ve British mamûlleri için iyi bir Pazar olması gerçeği dolayısile, İngilizler bu denize girmek için yakından ilgilenmeye başladı. Osmanlılar, yeniden Kırım'a gelirse, Karadeniz'den bütün Hristiyan milletleri koğabileceği korkusu, yani, Karadeniz'in ve Boğazların tekrar kapalılığı İngilizleri düşündürmekte idi[17]. Karadeniz'in, Baltık denizi ticaretinin yerini alacağı düşünülüyordu. Karadeniz kuzeyindeki steplerdeki tabii zenginlikler, özellikle hububat stokları, şimdi Rusya tarafından Karadeniz ve Boğazlardan serbestce geçip Batı memleketlerine sevk olunuyordu. Karadeniz'in bir "Osmanlı gölü" olduğu yıllarda Karadeniz memleketlerinin zengin kaynakları, İstanbul'u besliyordu. Osmanlıdan önce bu stepler Ortaçağ'da İtalya'yı besliyor, Venedik ve Ceneviz Boğazlarda serbest geçişe hayatî bir önem atfediyorlardı. 1783'den sonra Osmanlı bu kaynakları kaybetmekle kalmıyor, Boğazlar ve İstanbul tehlike altına giriyordu.

---

14 Ainslie'nin raporları; Bağış, 12-18.

15 M. S. Anderson, "The Great Powers and the Annexation of the Crimen, 1783-1784", *Slavonic and East European Review*, LXIX (1954), 18.

16 Bağış, ibid., 98-100, Lord Belgrave'in Parlemonto'da 12 Nisan 1791 tarihindeki nutkundan (Bağış, 98): "the conquest of the Ottoman provences, of Constantinople itself. The consequences might then be truly alarming to every maritime power. As soon as the Russians should have passed the Dardanelles, they would certainly be joined by the faithless Greeks..", İngiltere donanmasıyla yardıma hazır görünüyor.

17 Kaynaklar: Bağış, ibid., 102.

© 2008 DEĞİŞİM YAYINLARI

Editör
Doç. Dr. Mustafa DEMİR

İç Düzen
D. Ali DERVİŞOĞLU

Kapak Tasarım
Aydın Yıldırım DURAN

I S B N
978-605-0042-01-6

1. Basım
İstanbul - Ocak 2008

Baskı - Cilt
Melisa Matbaası

DEĞİŞİM YAYINLARI
Çatalçeşme Sk. 52/2
Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: 0 (212) 514 29 71
Faks: 0 (212) 514 42 31

bilgi@degisimyayinlari.net
www.degisimyayinlari.net

Bu kitabın tüm yayın hakları DEĞİŞİM YAYINLARI'na aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

ÇANAKKALE SAVAŞLARI TARİHİ

CİLT I

Editör
Doç. Dr. Mustafa DEMİR

değişim®
yayınları